

ВПЛИВ ДІЯЛЬНОСТІ ПОПУЛІСТСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА ДЕМОКРАТІЮ В ХХ–ХХІ СТ.

Заславська О. О.,

*кандидатка політичних наук, доцентка,
доцентка кафедри міжнародної комунікації та політології
Хмельницького національного університету
ORCID ID: 0000-0003-1608-1530
zaslavska_olga@ukr.net*

Посвістак О. А.,

*докторка психологічних наук, доцентка,
професорка кафедри міжнародної комунікації та політології
Хмельницького національного університету
ORCID ID: 0000-0002-8462-3584
posvistak_olesia@ukr.net*

Налімова В. В.,

*студентка факультету міжнародних відносин
Хмельницького національного університету
ORCID ID: 0000-0001-6540-5197
nalimovavika16@gmail.com*

Стаття присвячена аналізу проблеми популізму у сучасних партійно-політичних системах країн світу та дослідженню його впливу на демократію. Визначено риси, за якими можна виділити популістські партії: за відсутності чіткої ідеології можливість діяти у широкому ідеологічному спектрі; привернення уваги до найгостріших нерозв'язаних проблем, що стоять перед суспільством; виступи популістів проти еліт за одночасного прагнення посісти їхнє місце тощо.

Виокремлено економічні (вразливість населення внаслідок криз; зростання середнього класу; глобалізація та втрата національного контролю над головними політичними рішеннями тощо) та політичні (криза представництва основних політичних партій; більш політично обізнане та мобілізоване населення середнього класу з високими очікуваннями щодо можливостей демократії; зростання рівня політичної мобілізації та протестного активізму; фрагментація та поляризація публічної сфери та політики, підкріплені соціальними медіа; трансформація політичної культури тощо) чинники зростання популізму. Виявлено небезпеку популізму для демократії, оскільки часто популісти тлумачать підтримку народу на виборах як мандат, що уповноважує їх ігнорувати або не поважати інститути демократії. Це призводить до узурпації влади демократично вибраними урядами та послаблення демократичних інститутів. Встановлено, що індекси GSoD надають емпіричні докази послаблення і підриву демократії урядами, очолюваними популістами. Ці індекси дозволяють підтвердити припущення про небезпеку популізму для громадянських свобод, що лежать в основі функціонування засобів масової інформації, громадянського суспільства та публічної сфери. Проаналізовано зв'язок популізму із демократичним відкатом та встановлено, що низький рівень державної підтримки демократії пов'язаний з підвищеною ймовірністю відкату.

Ключові слова: популізм, демократія, індекси GSoD, демократичний відкат.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. До актуального дискурсу вітчизняного політичного життя термін «популізм» потрапив з категорійного апарату сучасної політології на початку 1990 рр., у період переходу від соціалістичної/тоталітарної системи до ринкової економіки та демократії. Як політичний феномен популізм виступає засобом політичної боротьби і цей феномен проявляється ще в давньогрецьких

містах-полісах (М. Вебер), у період ресорджименто в Італії (А. Грамші), в часи Великої французької революції (П. Лафарг). А вже як певна політична ідеологія остаточно сформувався наприкінці XIX ст. у США, де діяла Народна (популістська) партія. Ключова ознака, що об'єднує усіх популістів, – це насамперед їхня схильність виступати на захист «народу» проти «істеблішменту»; протиставлення інтересів «простих людей» інтересам еліти. Популістів не можна визначити ідеологічно. Вони можуть діяти у широкому спектрі – від ультралівого до ультраправого. Вони можуть виникати як у бідних, так і в багатих країнах; як у постсоціалістичних, так і в зразково ринкових; як у стихії неолібералізму, так і у спокійних гаванях держав загального добробуту.

Нині більшість науковців популізм визначають як: форму політичної риторики; стиль політики; певний тип політичної свідомості; політичну технологію (у рамках останнього визначення – як методу маніпуляції свідомістю), форму мобілізаційної та маніпулятивної практики тощо, але, попри те, що термін «популізм» використовують досить часто, сфокусованого обговорення його суті досі не відбувалося. **Актуальність пропонованого дослідження** пов'язана з різким зростанням популізму та пов'язаних із ним загроз політичній, партійній та соціально економічній стабільності. Зростання популістських тенденцій негативно впливає на життя як окремих країн, так і світової спільноти. Він навісає постійною небезпекою хиткій політичній стабільності.

Із найновіших **зарубіжних досліджень** проблеми популізму можна назвати роботи професорів Інституту політичних наук Бернського університету М. Філсінгера, Ш. Вамслера, Ю. Ерхардта та М. Фрайтага, присвячені взаємозв'язку популістських настроїв з двома різними концепціями національності: громадянською та етнічною національною ідентичністю (Filsinger, Wamsler, Erhardt, Freitag, 2021). В контексті нашого дослідження актуальним видається аналіз популізму з демократичної точки зору Е. Маврозачаракісом (Mavrozacharakis, 2018), встановлення «сумнівного взаємозв'язку» популістських настроїв громадян із прямою демократією в роботах С. Гергіна та Ж.-Б. Піле (Gherghina, 2021). Варто згадати аналітичний огляд англійської літератури про популізм швейцарською політологинею К. Дейвікс, яка зіставила оцінки популізму Е. Геллнером, Г. Іонеску, М. Кенованом, К. Мадде, І. Мені, І. Сарелем та іншими політологами, виявивши теоретичну складність розмежування популізму як руху та як ідеології. В **українській політичній науці розробкою проблем популізму** займаються М. Дем'яненко, С. Мигаль, М. Розумний, О. Стогова, М. Стріха, Д. Видрін, О. Нечосіна, О. Ярош, І. Кіянка. Особливої уваги заслуговує аналіз популістських проявів у діяльності українських партій, здійснюваний А. Романюком, В. Бурдяком, Ю. Макаром, В. Литвином, Л. Костецькою та іншими. Зокрема, А. Романюк запропонував перелік «індикаторів» популізму, що стосуються певної партії/руху та обґрунтував погляд, що одним із чинників, які сприяли в останні десятиліття поширенню популізму, стала сучасна криза партійної демократії (Романюк, 2012). Водночас, незважаючи на наявність значної кількості праць, проблема аналізу ролі популізму у сучасних партійно-політичних системах країн світу та його вплив на демократію в окремих країнах залишається актуальною.

Метою статті є дослідження ролі популізму у сучасних партійно-політичних системах країн світу та його вплив на демократію.

Методи дослідження. Основним дослідницьким методом, що застосовувався для дослідження теми, став метод компаративного аналізу. Також використовувалися методи аналізу, синтезу, теоретичного узагальнення та структурно-функціональний метод.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вибірчі успіхи популістських політиків і партій в останні десятиліття поставили виклики як для усталених, так і для молодших демократій. Популісти схильні бачити себе як представники «звичайних» громадян та звинувачувати політичні еліти у зраді народу і неповазі до його «справжніх» інтересів. Мобілізацією навколо цих ключових повідомлень популістські партії набувають усе більшої кількості голосів на виборах. Хоча популізм не є новим явищем і існував історично в низці регіонів, популістські політичні актори та партії значно зросли останніми роками майже у всіх регіонах світу, як і кількість урядів з політичними партіями або лідерами.

Відповідно до двох використаних комбінованих наборів даних International IDEA для вимірювання популізму кількість урядів з популістськими політичними акторами при владі зросла майже вдвічі за останні 15 р. та більше половини з них функціонують в Європі, хоча їх також можна знайти в Азії та Америці. Популістські партії набрали близько 25 % голосів на останніх національних виборах у Європі (Populists in Power: Perils and Prospects in 2021, 2021). Витоки недавньої популістської хвилі можна простежити через декілька взаємодіючих чинників (табл. 1).

Таким чином, політичні режими та політичні еліти перебувають під тиском, щоб задовольнити очікування громадян та відповідати на їхні вимоги. Уряди дедалі більше залежать від політики результатів (економічне зростання, підвищення доходів, соціальна безпека та безпека людини) як джерела легітимності режиму. Зниження довіри до інститутів та зменшення явки на виборах є особливо

помітними в молодих демократіях, що походять з так званої Третьої хвилі початку демократизації в 1974 р. Поки їх перехід до демократії підвищує очікування серед громадян, їхні демократичні інститути менш консолідовані в політичній культурі.

Таблиця 1

**Економічні та політичні чинники зростання популізму
(Populist government and democracy, 2020)**

Економічні чинники	Політичні чинники
Вразливість, що виникла внаслідок економічної та фінансової кризи 2008 р.	Криза представництва основних та традиційних політичних партій
Зростання середнього класу в таких регіонах, як Центрально-Східна Європа, Азія та Латинська Америка	Більш політично обізнане та мобілізоване населення середнього класу з високими очікуваннями щодо можливостей демократії
Недостатня ефективність надання демократій (у економічній ефективності, зменшенні соціально-економічної нерівності та корупції)	Більша політична мобілізація, протести та активізм громадянського суспільства
Посилені вразливі місця, спричинені технологічно керованою ринковою трансформацією праці	Фрагментація та поляризація публічної сфери та політики, підкріплені соціальними медіа
Глобалізація та втрата національного контролю над головними політичними рішеннями	Трансформація політичної культури з появою інформаційних та комунікаційних технологій та підвищена увага до особистості
Реакція на імміграцію до Європи, Південної Америки та Латинської Америки	

Як популісти кидають виклик демократії?

Більшість дослідників популізму сходяться на думці, що протистояння між «народом» та елітою, яка не представляє справжніх інтересів народу, становить основну ідею популістської риторики. Згідно з одним визначенням дослідження популістського світу, «суспільство в кінцевому рахунку розділене на два однорідні та антагоністичні табори, «чисті люди» проти «корумпованої еліти», а політика повинна бути вираженням загальної волі людей. Популісти не мають чіткої ідеології, вони можуть діяти в широкому спектрі: лівий варіант, мотивований питаннями економічної справедливості та розподілу, розглядає еліту насамперед у фінансовому плані як плутократичний правлячий клас, який повинен бути стриманий і подоланий в ім'я народу; правий варіант бачить еліту в культурному плані – як ліберальну космополітичну буржуазію, яка зраджує «справжнім цінностям» нації.

Беручи до уваги позитивну сторону популізму, він привертає увагу до найгостріших нерозв'язаних проблем, що стоять перед суспільством. В обставинах, коли політична система не реагує на основні незадоволені суспільні потреби через такі усталені демократичні канали, як вибори, партії та законодавчі органи, виборці звертаються до популістських альтернатив у надії, що вони виправдають їхні очікування.

Таким чином, популізм видається раціональною відповіддю на нездатність створених політичних партій представляти важливу частину виборців. Згідно з цим розумінням, збільшення кількості нових партій, які займають цей простір, само по собі не є проблемою демократії. Такі партії надають голос не тільки нехтуваним класам та ідеологіям, але також ігнорованим сільським та регіональним районам, які знаходяться далеко від столичної економіки та культурних центрів. Вони також ставлять на громадський порядок денний такі важливі питання, як реакція на безробіття, необхідність подолання соціально-економічної нерівності та зменшення корупції.

Деякі науковці стверджують, що зростання популістських партій не є, як багато хто стверджує, симптомом кризового стану демократії, а є скоріше здоровим знаком демократії, здатністю до мирних змін. Однак ця точка зору, як правило, ігнорує те, що багато популістів не тільки виступає проти еліт, але й претендує на їхнє місце, виключно представляючи народ. Ця претензія ставить під сумнів легітимність конкуруючих політичних акторів, а отже, і поняття плюралістичного суспільства. Більше того, багато популістів також відокремлюють «народ» і зовнішні групи, такі як іноземні громадяни – іммігранти зокрема – або іноземні політичні та економічні сили. Представляючи іммігрантів або суспільство меншин як небезпечне, девіантне чи негідне, популізм трансформується в етнонаціоналізм. Прикладом цього є етнонаціональний популізм з релігійним корінням, який стає помітним політичним дискурсом в Індії. Як відмова від плюралізму інтересів, так і стигматизація аутсайдерів кидають виклик ліберальним нормам, що лежать в основі демократії. Що робить явище таким складним, так це те, що в країнах, де голосують за такі партії, часто через вільні та чесні вибори з високим рівнем

участі та підтримки на виборах виборці представляють «неліберальні» цінності великих сегментів населення. Тому популістські практики запропонували критикам популізму термін «авторитарний популізм» (Populist government and democracy, 2020).

Через те, що багато популістів представляють себе єдиними справжніми представниками народу, вони часто тлумачать їхню підтримку на виборах як мандат, що уповноважує їх ігнорувати або не поважати інститути, закріплені в демократичній системі конституцій. Прямий персоналістичний зв'язок між популістськими лідерами і народом роблять систему стримувань і противаг застарілою та можуть замінити її. Ця властива схильність до необмеженої влади демократично вибраними урядами, проведення правових реформ для послаблення демократичних інститутів через парламентську більшість перетворює популізм на складну потенційну нову загрозу для демократії.

Вплив популізму на демократію: індекси GSoD

Оскільки індекси GSoD не вимірюють популізм, наступний аналіз спирається на два наявні набори даних, які намагаються ідентифікувати періоди популістських урядів у багатьох країнах світу. Перше джерело – це звіт, опублікований Тоні Блером (Institute for Global Change), в якому перелічено 46 популістських лідерів або політичних партій при владі, що охоплюють 33 країни світу з 1990 р. (Tony Blair Institute for Global Change, 2019). Друге джерело даних складено аналітичним центром Timbro, що обстоює принципи вільного ринку (2019). У цьому дослідженні авторитарний популізм визначається позиціонуванням партій як «істинних представників народу, що стоять проти еліти», нехтуванням «конституційним верховенством права» та «пошуками для створення потужнішої держави». Тімбро опублікував «Індекс авторитарного популізму», що відображає популістські партії в 33 європейських країнах з 1980 р. Два набори даних були об'єднані, назвавши країну як «популістську», якщо її визначено принаймні одним із джерел (такими як наукова література, Інтернет-джерела та експертні опитування партійних ідеологічних позицій). Ці критерії відбору дали зразок 43 країн, які мали один або кілька років популістський уряд у період з 1980 по 2018 р. (The Global State of Democracy Indices, 2020). Щоб вивчити, як популістські уряди впливають на демократію, аналіз порівнює роки існування популістського уряду з роками існування непопулістського уряду в тій же вибірці країн. Усі інші країни, охоплені індексами GSoD, були проігноровані, оскільки джерела не містять інформації, що дозволить їх надійно ідентифікувати як визнані або які не управляються популістськими урядами. Оскільки тривалість популістських урядів при владі різниться в різних країнах, аналіз розглядає середні зміни аспектів індексів GSoD на рік, порівнюючи «популістський» та «непопулістський» періоди для вибірки в 43 країнах з 1980 по 2018 рік (табл. 2).

Таблиця 2

Індекси GSoD Index у популістський та непопулістський періоди правління, 1980–2018 (Populist government and democracy, 2020; The Global State of Democracy Indices, 2020)

Атрибут GSoD	Субатрибут/підкомпонент GSoD	Непопулістський період (% змін)	Популістський період (% змін)
1	2	3	4
	1. Представницький уряд	1,4	-0,3
	1.1 Чисті вибори	1,4	-0,3
	1.2 Інклюзивне виборче право	0,5	0,2
	1.3 Вільні політичні партії	1,0	-0,4
	1.4 Вибраний уряд	0,9	-0,4
	2. Основні права	0,9	-0,4
	2.1 Доступ до правосуддя	0,7	-0,4
	2.2 Громадянські свободи	1,1	-0,8
	2.2.A: Свобода вираження поглядів	1,2	-0,9
	2.2.B: Свобода об'єднань та зібрань	1,3	-0,9
	2.2.C: Свобода віросповідання	0,6	-0,4
	2.2.D: Свобода пересування	0,6	-0,2
	2.2.E: Особиста доброчесність та безпека	0,9	-0,4
	2.3.A: Рівність соціальних груп	0,4	-0,2
	2.3.B: Базовий добробут	1,0	0,8
	2.3.C: Гендерна рівність	1,1	0,5
	3. Перевірки уряду	1,1	-0,8
	3.1 Діючий парламент	1,1	-0,6
	3.2 Незалежність суддів	0,8	-0,7

1	2	3	4
	3.3 Цілісність медіа	1,2	-0,8
	4. Безстороннє управління	0,6	-0,5
	4.1 Відсутність корупції	0,3	-0,1
	4.2 Передбачуване виконання	0,8	-0,8
	5. Залучення до участі		
	5.1 Участь громадянського суспільства	1,3	-0,8
	5.2 Участь у виборах	-0,1	0,6
	5.3 Пряма демократія	2,6	2,1
	5.4 Місцева демократія	1,1	0,1

Дані показують, що якість демократії падає при популістських урядах. Ці порівняння показують, що періоди перебування на посадах популістських урядів тягнуть на спад 22 з 28 аспектів демократії, які вимірює GSoD Indices. На відміну від них, періоди без популістського уряду часто відзначаються удосконаленнями. Лише шість аспектів демократії покращились за період популістських урядів. З них лише участь у виборах зросла, на відміну від непопулістських урядів, тоді як інші аспекти (пряма демократія, інклюзивне виборче право, базовий добробут, ґендерна рівність та місцева демократія) зростали протягом обидвох періодів, але все ж були кращими під час непопулістських урядів. Ці моделі вказують на те, що зниження є значним для громадянської свободи та трьох її підкомпонентів: свободи висловлювання, свободи об'єднань та зібрань та свободи пересування. За умов непопулістського уряду середній бал показників GSoD для громадянських свобод, наприклад, покращився на 1,1 % на рік. На відміну від цього, популістський уряд був пов'язаний із щорічним зниженням громадянських свобод на 0,8 % (The Global State of Democracy Indices, 2020).

Отже, індекси GSoD надають емпіричні докази того, що очолювані популістами уряди послаблюють і підривають демократію. Цей вплив найбільш чітко помітний для критичних громадянських свобод, що лежать в основі функціонування засобів масової інформації, громадянського суспільства та публічної сфери. Індекси GSoD, як правило, підтверджують припущення, що популісти мобілізують до цього байдужих виборців, оскільки вони вказують на збільшення явки на виборах. Однак ці вигоди в репрезентативності пов'язані з втратами в багатьох інших аспектах демократії.

Популізм і демократичний відкат

Індекси GSoD позначають демократичний відкат як поступове послаблення перевірок уряду та громадянських свобод демократично вибраними урядами. Демократичний відкат – це поступова, частково прихована інституційна зміна, яка легітимізується посиленням на народні виборчі мандати, рішення більшості та закони. Часто він зумовлений навмисним демонтажем підзвітних установ. Інші форми демократичної ерозії, як правило, не зумовлені такими явними намірами. Низький рівень державної підтримки демократії пов'язаний з підвищеною ймовірністю відкату. Зниження підтримки може бути спричинене слабкою діяльністю уряду, економічною кризою чи іншими політичними конфліктами, що підривають довіру до демократичних інститутів. Дані GSoD показують, що популістські президенти та уряди, як правило, роблять демократичний відкат більш імовірним і збільшують масштаби спаду. Періоди відкату зазвичай починаються до інавгурації популістських урядів, але це не означає, що популістських претендентів не існувало, коли почався відкат. Навпаки, якісні докази з проаналізованих випадків свідчать про те, що такі претенденти сприяли поляризації суспільства, перш ніж вони отримали владу. На основі індексів GSoD загалом 10 країн світу (10 % світових демократій) нині переживають демократичний відкат. Найважчі випадки – Угорщина, Польща, Румунія, Сербія та Туреччина. Також постраждали такі країни, як Індія, Філіппіни та Україна. В Нікарагуа (з 2006 р.) та Пакистані (з 2014 р.) відкат був настільки сильним, що призвів до регресії в гібридність (частковий злам демократії), тоді як процес відкату демократії у Венесуелі призвів до повного демократичного зриву в 2017 році (Populist government and democracy, 2020). Усі ці 10 країн були описані аналітиками як очолювані популістськими урядами або якимись лідерами праворуч або ліворуч від політичного спектра (табл. 3).

Проведений аналіз дозволяє дійти **висновків**, що популізм стає все більш поширеним у перехідних і кризових суспільствах, спираючись при цьому на масову свідомість низки соціальних груп, які дезорієнтовані внаслідок соціальних, економічних, політичних факторів, що призводять до загальної нестабільності у суспільстві, погіршення економічного та соціального рівня життя. В таких умовах популізм активно поширюється, а популістські партії мають значну підтримку у середовищі несформованої політичної та правової культури. З'ясовано, що не досить переконливо визначати популізм

як ідеологію, оскільки тоді цей феномен набуває дещо інших ознак, і його логічно було б ставити поряд з демократією, консерватизмом, фашизмом та іншими ідеологіями. Отже, оскільки популізму як ідеології бракує ключових цінностей і, на відміну від лібералів чи соціалістів, популісти не можуть визначитись, що означає сам популізм за своєю сутністю, він може розглядатися лише як елемент ідеології, її характерна риса.

Таблиця 3

**Епізоди демократичного відступу в наборі даних GSoD
(Populist government and democracy, 2020)**

Рівні демократичного відкату			
Помірний	Важкий	Важкий, що призвів до демократичного зриву	
		Частковий демократичний злам Від демократії до гібридного режиму	Повний демократичний злам Від демократії до недемократії
Індія 2006–2018 Філіппіни 2015–2018 Україна 2010–2018	Угорщина 2006–2018 Польща 2013–2018 Румунія 2017–2018 Сербія 2010–2018 Туреччина 2008–2018	Нікарагуа 2006–2018 Пакистан 2014–2018 Венесуела 1999–2010 Регресовано до гібридного режиму в 2008 р.	Венесуела З гібридного режиму перейшла на недемократію в 2017 р.

Популізм існує в різних версіях. Для країн, що постають перед труднощами економічного характеру та високою нерівністю, властиві політичні партії лівого популізму. Тоді як популістів правого типу виховують проблеми неконтрольованої міграції чи національної безпеки. Популістським політикам легше мобілізувати населення, орієнтуючись на конкретні проблеми, які його хвилюють. Популізм як система цінностей поширений передусім серед верств населення з низьким рівнем політичної та правової культури і розрахований на людей, які не прагнуть раціонально оцінювати дії політиків. Популістські партії не турбують довгострокові наслідки діяльності, їхня мета – одержати підтримку якнайбільшої кількості прихильників у поточний момент.

Явище популізму не є однозначно позитивним чи негативним. Серед негативних сторін популізму є: демагогія, обман, панування ірраціональної поведінки різних диктаторів, що загрожує демократичним цінностям та інституціям. Водночас він має і відносно позитивну сторону. Демонструючи ступінь незадоволеності народу урядовою політикою, він служить своєрідним барометром політичного клімату в країні; привертає увагу до найгостріших нерозв'язаних проблем, що стоять перед суспільством. Досліджуючи популізм та роль популістських партій у партійно-політичній системі різних країн світу, можна стверджувати, що він є наслідком партійної системи, яка не виконує свою представницьку функцію.

Zaslavska O., Posvistak O., Nalimova V. The impact of populist political parties on democracy in the XX–XXI centuries

The article is devoted to the analysis of the problem of populism in modern party and political systems of the world and the study of its impact on democracy. The peculiarities of populist parties are determined: the lack of a clear ideology; opportunity to act in a wide ideological spectrum; drawing attention to the most acute problems of society; populist protests against elites and a simultaneous desire to take their place, and so on. Researchers have found economic (vulnerability of the population through crises; middle class growth; globalization and loss of national control over major political decisions, etc.) and political (crisis of representation of major political parties; more politically aware and mobilized middle class population with high expectations of democracy, political growth, mobilization, protest activity, fragmentation and polarization of the public sphere and politics with the support of social media, transformation of political culture, etc.) factors of growing populism. Researchers have identified the dangers of populism for democracy, as populists often interpret popular support in elections as a mandate that allows them to ignore or disrespect the institutions of democracy. This leads to the usurpation of power by democratically elected governments and the weakening of democratic institutions. The article found that GSoD indices provide empirical evidence of the weakening and undermining of democracy by populist-led governments. These indicators confirm the assumptions about the danger of populism for civil liberties, which underlie the functioning of the media, civil society and the public sphere. The article analyzes the relationship

between populism and democratic retreat and finds that low levels of state support for democracy are associated with an increased likelihood of retreat.

Key words: populism, democracy, GSoD indices, democratic rollback.

Література:

1. Conditions and Consequences of Populism and Democratic Backsliding. URL: [researchgate.net](https://www.researchgate.net)
2. Populist government and democracy: An impact assessment using the Global State of Democracy Indices. URL: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/populist-government-and-democracy-impact-assessment-using-gsod-indices.pdf>
3. Populists in Power: Perils and Prospects in 2021. URL: <https://institute.global/sites/default/files/articles/Populists-in-Power-Perils-and-Prospects-in-2021.pdf>
4. The Global State of Democracy Indices. URL: <https://www.idea.int/gsod-indices/#/indices/world-map>
5. Tony Blair Institute for Global Change. URL: <https://institute.global/>
6. Джон Б. Джудіс. Великий вибух популізму: як економічна криза змінила світову політику. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2017. 192 с.
7. Костецька Л. Популізм у сучасних партійно-політичних системах. *Економіка та держава*. 2019. № 1. С. 23–29. URL: <http://ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/zhurnal-E-i-D-Politolohiia-1-2019.pdf#page=23>
8. Литвин В. Популістські партії у структурі модерних партійних систем країн Центральної Європи: порівняльний аналіз. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації*. 2012. № 2. С. 69–77. URL: https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/popul.part_.pdf
9. Filsinger M., Wamsler St., Erhardt J., Freitag M. Identity and populism: The relationship between conceptions of nationhood and populist attitudes. *Nations and Nationalism*. 2021. Vol. 27, Issue 3, P. 656–672.
10. Mavrozacharakis E. Populism and Democracy: An Ambiguous Relationship. *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities*. Vol. 7. 2018. Issue 4. P. 19–35.
11. Gherghina S., Pilet J.-B. Populist Attitudes and Direct Democracy: A Questionable Relationship. *Swiss Political Science Review*. 2021. Vol. 27, Issue 2. P. 496–505.
12. Романюк А. Популізм і розвиток партійної системи в Україні. *Партійна система сучасної України: еволюція, тенденції та перспективи розвитку*. Київ : ІПІЕНД, 2012. С. 242–258.

References:

1. Conditions and Consequences of Populism and Democratic Backsliding (2020). Retrieved from: [researchgate.net](https://www.researchgate.net) [in English]
2. Populist government and democracy: An impact assessment using the Global State of Democracy Indices (2020). Retrieved from: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/populist-government-and-democracy-impact-assessment-using-gsod-indices.pdf> [in English]
3. Populists in Power: Perils and Prospects in 2021 (2021). Retrieved from: <https://institute.global/sites/default/files/articles/Populists-in-Power-Perils-and-Prospects-in-2021.pdf> [in English]
4. The Global State of Democracy Indices (2020). Retrieved from: <https://www.idea.int/gsod-indices/#/indices/world-map>
5. Tony Blair Institute for Global Change (2020). Retrieved from: <https://institute.global/> [in English]
6. Dzhon, B. Dzhudis (2017). Velyky vybukh populizmu: yak ekonomichna kryza zminyla svitovu polityku [The great explosion of populism: how the economic crisis has changed world politics]. Kharkiv. 192 s. [in Ukrainian]
7. Kostetska, L. M. (2019). Populizm u suchasnykh partiino-politychnykh systemakh [Populism in modern party-political systems]. *Ekonomika ta derzhava*. No. 1 (1). S. 23–29. Retrieved from: <http://ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2020/04/zhurnal-E-i-D-Politolohiia-1-2019.pdf#page=23> [in Ukrainian]
8. Lytvyn, V. (2012). Populistski partii u strukturi modernykh partiinykh system krain Tsentralnoi Yevropy: porivnialnyi analiz [Populist parties in the structure of modern party systems in Central Europe: a comparative analysis]. *Osvita rehionu: politolohiia, psykholohiia, komunikatsii*. No. 2. S. 69–77. Retrieved from: https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/popul.part_.pdf [in Ukrainian]
9. Filsinger, M., Wamsler, St., Erhardt, J., Freitag, M. (2021). Identity and populism: The relationship between conceptions of nationhood and populist attitudes. *Nations and Nationalism*. Vol. 27, Issue 3, P. 656–672. [in English]

10. Mavrozacharakis, E. (2018). Populism and Democracy: An Ambiguous Relationship. *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities*. 7, 4. P. 19–35. [in English]
11. Gherghina, S., Pilet, J.-B. (2021). Populist Attitudes and Direct Democracy: A Questionable Relationship. *Swiss Political Science Review*. Volume 27, Issue 2. P. 496–505. [in English]
12. Romaniuk, A. (2012). Populizm i rozvytok partiinoi systemy v Ukraini [Populism and the development of the party system in Ukraine]. *Partiina systema suchasnoi Ukrainy: evoliutsiia, tendentsii ta perspektyvy rozvytku*. Kyiv : IPIEND. S. 242–258. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 14.01.2022

Стаття рекомендована до друку 04.02.2022